

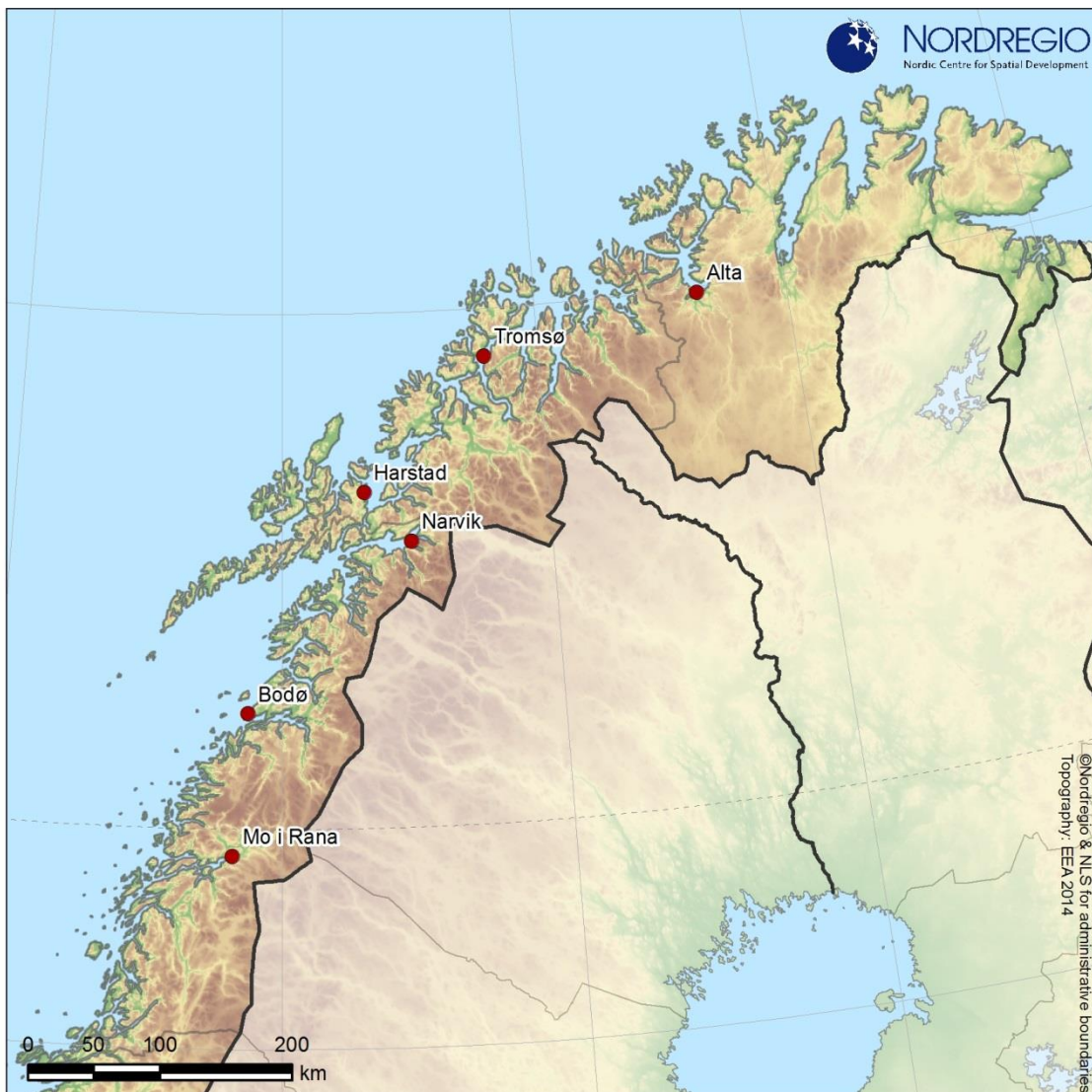

NORDREGIO
Nordic Centre for Spatial Development

Nordisk arbeidsgruppe for en bærekraftig regional utvikling i Arktis

FRAMTIDENS UTVIKLING I NORD-NORGE

Foresight-workshop for bærekraftig regional utvikling i Alta, 19. oktober 2015

norden

Nordic Council of Ministers

INNLEDNING

Foresight-prosjektet gjennomføres under Nordisk ministerråds arbeidsgruppe for en bærekraftig regional utvikling i Arktis i perioden 2013–2016. Fra Norge deltar representanter fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet (Lisbeth Nylund og Kari-Mette Lullau) og Klima- og miljødepartementet (Fredrik Juell Theisen). Workshopen i Alta med tittelen *Framtidens utvikling i Nord-Norge* er en del av foresight-analysen som gjennomføres i tre trinn, der lokalsamfunn, regioner og nasjonale myndigheter gjennom forskjellige workshoper deltar med sine synspunkter på potensialet og utfordringene for en fremtidig bærekraftig utvikling i nord.

I visjonsfasen, som fant sted i perioden september 2014–februar 2015, ble det formulert visjoner for lokalsamfunnenes fremtid og ideer til hvordan målene kan nås. Dette arbeidet skjedde på 12 lokalt forankrede workshoper, to i hvert land i det nordiske Arktis. Stedene ble valgt med tanke på at de skulle representere ulike karakteristikk i det nordiske Arktis. De norske lokale workshopene ble arrangert i Hasvik og Kautokeino.

Målet for hver av de lokale foresight-workshopene var at 15–20 personer skulle delta, og at deltakerne skulle representere et bredt utvalgt av lokalbefolkningen. For å nå dette målet ble det utpekt en lokal kontaktperson på hvert sted. Den lokale kontaktpersonen hadde ansvar for å invitere deltakere, hjelpe til med å lede workshopen og også å invitere lokale/regionale medier til sluttseksjonen. Kine Aasheim ble engasjert som lokal kontaktperson i Hasvik og Johan-Ailo Kalstad i Kautokeino.

Workshopen i Alta var en del av realismefasen som fant sted i perioden august–november 2015. Målet med de seks regionale workshopene i det nordiske Arktis var å konkretisere ideene fra visjonsfasen, og dermed bidra til å skape en politisk vei fra kartlegging av visjoner til fastsettelse av ansvar og styring med tanke på den fremtidige utviklingen. På workshopen i Alta deltok 15 personer som blant annet representerte de tre fylkeskommunene i Nord-Norge, Hasvik kommune og Kautokeino kommune, næringslivet, universitetssektoren og Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Resultatet fra workshopen i Alta er oppsummert i dette dokumentet og følger strukturen for workshop-programmet med oppsummering av resultatet fra temadiskusjonene om næringsliv og arbeidsplasser, utdanning og kompetanseutvikling samt kultur og sosiale aktiviteter. Referatet inneholder også kartmaterialet som ble brukt som bakgrunnsmateriale på workshopen.

NÆRINGS LIV OG ARBEIDSP LASSER

Tilpassede rammebetingelser/reguleringer for nordområdet ble fremholdt som et behov i Nord-Norge. De nasjonale rammevilkårene i form av lover og forskrifter er ikke tilpasset primærnæringer i

Nord-Norge som landbruk, reindrift og fiske samt videreforedling av produkter og utvikling av disse næringene. Dette ble også diskutert på de lokale workshopene i Hasvik og Kautokeino – det ble fremholdt at byråkrati og manglende lønnsomhet i stigende grad utgjør en barriere for unge som ønsker å etablere seg innen primærnæringene. Eksempler på dette er at det er ulovlig å selge fisk på kaia, og at reguleringer gjør at man ikke kan utnytte blodet fra rein i forbindelse med slakting. Det ble snakket om at det er et potensial for småskalaforedling, men at regelverket motarbeider en slik utvikling. Eierstrukturen i primærnæringene er i høy grad sentrert til Sør-Norge. I nord bør man få det som ble betegnet som en form for "ressursrenter", da det er i denne regionen verdiskapingen skjer (verdiene høstes i nord, men mye av verdiuttaket skjer andre steder). Mattilsynet og det ansvarlige departement bør være involvert i et slikt initiativ, og det er viktig at kommuner og fylkeskommuner utøver press på/driver lobbyvirksomhet overfor Stortinget/regjeringen og i EU-/EØS-sammenheng.

- Utfordringer/begrensninger: "Eierskapslekkasje"

Entreprenørskap og nye samarbeidsformer/nettverk ble fremholdt som viktig for å ivareta kompetansen blant innvandrere til Nord-Norge. Det er viktig å tenke på nye samarbeidsformer og å sette samarbeidet mer i system i form av klynge-/nettverksinitiativer. Man bør bli bedre på å utnytte hverandres kompetanse og bygge systematikk rundt dette. Innovasjon Norge, kommuner og fylkeskommuner bør involveres i slike initiativer.

- Utfordringer/begrensninger: Infrastruktur, lange avstander, kapital(vilje), sentralisering og omlegging av regionale virkemidler, "R inn i KMD".

Etablering av møteplasser ble fremholdt som viktig, også i forbindelse med diskusjonen om opprettelse av nettverk/klynger. I forbindelse med de særlige vilkårene som gjelder på grunn av de lange avstandene i Nord-Norge, ble det påpekt at det de første gangene man møtes, er viktig med fysiske møter, men at videoutstyr eller Skype deretter kan fungere godt. På enkelte steder er det imidlertid fortsatt behov for bredbåndsutbygging og ennå ikke mulig å avholde videokonferanser. Det regionale partnerskap (RUP)/NH, kommuner og bedrifter bør ta ansvar for å etablere organiserte møteplasser.

- Utfordringer/begrensninger: Dyrt, tidkrevende, avstand, små forhold, sårbarhet i linjenett/elektronisk beredskap (ikke backup).

Regionale virkemidler – regionnivå er god rekrutteringspolitikk. Det ble hevdet at regionnivået er viktig når det gjelder å tiltrekke seg nye beboere og når det gjelder kjennskap til næringslivet, og den stigende sentraliseringen av virkemidler som skjer i Norge, bør derfor revurderes. Det ble understreket at man i Nord-Norge har et sterkt samarbeid på tvers av fylkesgrensene. Regionalpolitikk og regionale virkemidler er viktig fordi det er viktig med områdespesifikke svar på territorielle muligheter (tilpassede virkemidler som treffer). Storpolitikkenes betydning/konsekvenser er tydeligere/større i Nord-Norge enn i resten av landet, jf. forsvar, helse, utenriks.

- Utfordringer/begrensninger: Sentralisering og omlegging av regionale virkemidler, endringer i Innovasjon Norge/styringsvridning, må styres/brukes regionalt.

Tilgangen på risikokapital er viktig å styrke. Innovasjon Norge og fylkeskommunen er de eneste offentlige finansieringskildene. Det ble fremholdt at Innovasjon Norge i stigende grad gir lån og i mindre grad tilskudd. Det ble foreslått at større selskaper som er aktive i nord, samt banker bør ta delansvar for å forbedre tilgangen på risikokapital. Viktige aktører som bør involveres, er Innovasjon Norge, fylkeskommunen (departementet), banker og nasjonale selskaper som "høster" naturressurser i nord (må bidra med "ressursrente"). Regjeringen og departementer, store selskaper og banker ble fremholdt som spesielt ansvarlige aktører.

- Utfordringer/begrensninger: Kutt i nasjonale overføringer, lite privat investeringskapital, avstand gir færre synergieffekter.

Næringstilpasset FoU gjennom styrket samarbeid mellom næringer og forskningsmiljøer ble understreket som viktig. VRI-programmet som har tatt for seg dette, blir nå faset ut. Nordland ble nevnt som et eksempel på et fylke der det er etablert et samarbeid mellom reiselivsnæringen og reiselivsforskning. Det er behov for arenaer der forskere og næringslivet møtes. FoU-institusjoner og bedriftsnettverk/NHO bør involveres i prosessen, og hovedansvarlige aktører i tillegg til FoU-miljøer og næringslivet bør være fylkeskommunene og Innovasjon Norge.

- Utfordringer/begrensninger: Næringslivet mangler bestillerkompetanse.

Yngrebølge – utnytte mulighetsrommet i rekruttering og utdanning som nå finnes i Nord-Norge med henblikk på store ungdomskull (situasjonen varierer imidlertid fra kommune til kommune og fra sted til sted). En ekstra 3-årig satsing på Ungt Entreprenørskap i nordområdene ble foreslått. Aktører som bør involveres, bør være arbeids- og næringsliv, offentlig/privat sektor, utdanningsmyndigheter, universitetssektoren/videregående skole. Det er viktig at disse aktørene samarbeider for å skape bevissthet rundt lokale muligheter og lokal kompetanse, tilpassede behov og etterspørsel i det lokale og regionale arbeidsmarkedet.

- Utfordringer/begrensninger: Handling NÅ.

Gründerskap med fokus på nyskaping og utvikling av eksisterende arbeids-/næringsliv. Det kan i høyere grad være knoppskyting i eksisterende bedrifter. En mulighet vil være å styrke samarbeidet mellom UE-bedrifter over landegrensene, f.eks. i form av elevutveksling mellom Norge og Russland. Ungdommer, skole-/utdanningsystemet og næringslivet bør involveres i tiltak for å styrke gründerskapet. Ansvarlige aktører er kommunene (grunnskole), fylkeskommunene (region- og næringsutvikling), Innovasjon Norge, KMD/NFD/KD/NHO og andre relevante aktører.

- Utfordringer/begrensninger: Mangel på støtteprogram/-tiltak, mangel på kapital, anerkjennelse av små bedrifter.

Konkurranssevne og grenseregionalt samarbeid ble diskutert, og i den forbindelse at næringslivet må "kjenne sin besøkelsestid". Utveksling av arbeidskraft og forretningsutvikling på tvers av landegrensene bør styrkes. Det må utvikles kompetanse for å levere godt i anbudsprosesser. Faglige krav/sertifiseringer kan samordnes for å kunne bruke kompetanse utenfra direkte i Norge. Bedre/mer bruk av europeiske programmer som dekker nordområdene, bl.a. Interreg, bør fremmes, samt nordisk samarbeid og nordkalottsamarbeid over landegrensene (i Finland finnes det f.eks. kompetanse på lokal produksjon/foredling av lokale produkter). Finland har opprettet et kontor i Tromsø for å bistå finske arbeidssøkere i det nordnorske markedet. I initiativer for å styrke konkurransevnen og det grenseregionale samarbeidet bør fylkeskommunene, næringslivet og statlige aktører med ansvar for regelverk og standarder involveres.

- utfordringer/begrensninger: Hvem ser til Norge? Anbud – "løfte blikket", nordområdene er råvareleverandør, men driver ikke videreforedling i samme grad.

Reiseliv, lokale varer og produsenter ble diskutert med tanke på anerkjennelse av internasjonal arbeidskraft gjennom å skape et enklere system. Det ble anbefalt å skape en mer enhetlig reiselivsprofil og produktutvikling. Som et eksempel ble reiselivsprosjektet *Visit Arctic Europe* nevnt (med finansiering fra bl.a. Interreg Nord). Stolthet og *branding* kan utvikles ved å se på hva aktørene kan gjøre selv. Kunnskap og erfaringer kan også utveksles mer systematisk over landegrensene på utvalgte områder og om utvalgte temaer.

Klima og "flyktningmuligheten" ble diskutert i forhold til store samfunnsendringer. Herunder klimaendringer, råvarepriser, innvandrere og flyktninger, det grønne skiftet, nye muligheter for "gammel" kompetanse og behov for å utvikle ny kompetanse og sikre innovasjon.

- utfordringer/begrensninger: Nye offentlige arbeidsplasser, for få private – hvordan utvikle flere? Hva kan de som kommer, bidra med – erfaring med små-/mikrobedrifter?

Utvikling av ny teknologi og nye produkter med henblikk på å skape nye arbeidsplasser, merverdi av beliggenhet og råvaretilgang. Et eksempel der det finnes et potensial, er innen "den blå økonomien", fiskeri og industri - > ressurser i havet -> innovasjonspotensial. Kompetanse = utviklingspotensial! Bruke eksisterende nettverk og klynger og koble dem sammen på nye måter.

- utfordringer/begrensninger: Risikovilje og -kapital, utviklingen går fort, bygge kultur.

UTDANNING OG KOMPETANSEUTVIKLING

Lærlingplasser må på plass. I dag er det for få lærlingplasser. I Finnmark fylkeskommune mangler f.eks. cirka 100 elever lærlingplass. Det ble foreslått at det bør være krav om å ha lærlinger, og at

dette opptas i en anbudskonkurranse. Bredere utvalg av praksisplasser i regionen ble også fremholdt som relevant, og som et ledd i en bedre kontakt mellom universitet og næringsliv, internship som en del av høyere utdanning, samt som en mulighet for studentene til å få arbeidserfaring. Hovedansvarlige aktører er fylkeskommunene, NHO og opplæringskontorer.

- Utfordringer/begrensninger: Motvilje blant bedrifter mot å ha lærlinger, ikke pålagt i dag.

Tiltak mot frafall/alternative veier. Norsk yrkespolitikk er ikke tilpasset nordområdet med de smale modellene som gir lite rom for endringer. Regional/lokal tilpasning er nødvendig, og det må bli mulig å endre utdanningsløp uten at det teller som frafall. Det ble foreslått å endre "tellesystemet" for frafall fra 5 til 10 år. Yrkesutdanningsystemet i Tyskland ble nevnt som et godt eksempel. Staten og fylkeskommunene har ansvar for å innføre endringer.

- Utfordringer/begrensninger: Hvordan skape et utdanningssystem for fremtidige næringer, arenaer der næringslivet kommer sammen med kommuner og utdanningsmyndigheter for å diskutere utdanningsretninger/-behov? Finnmark har en spesiell kultur med henblikk på ungdomsarbeid vs. utdanningsløp.

Desentralisert og behovstilpasset studietilbud for å støtte opp om et bedre samsvar mellom utdanning og kompetansebehov i regionen, ikke bare to år frem i tiden, men i et lengre tidsperspektiv. Fylkeskommunene må også ta stilling til fremtidig kompetansebehov i sitt strategiarbeid, som skjer i dialog med næringsliv og utdanningsinstitusjoner. Når målene er fastsatt, må infrastruktur og utdanning tilpasses deretter. Det er behov for regionalt og lokalt engasjement, og NFR, næringsliv og fylkeskommunene må samarbeide.

- Utfordringer/begrensninger: Å regne frafall etter 10 år, f.eks. kompetanse for innovasjon, markedsføring, osv.

Ny beslutningsstruktur/metode for utdannings- og kompetansetilbud ved å styrke brobyggingen mellom næringsliv og utdanningsinstitusjoner ble anbefalt. Det kan bl.a. skje gjennom et forbedret system for å anerkjenne praksisnære yrker i utdanningssystemet. I universitetssektoren er tendensen at utdanningsprogrammer med basisbevilgningen skal rettes inn mot bachelorgrad. Det betyr at kompetanseutviklingstilbudet enten må overtas av andre institusjoner, eller at de forsvinner. Det er behov for et bedre samsvar mellom regionale behov og retningen det nasjonale utdanningssystemet utvikles i. Det bør tilbys kortere kurs og årsheter som behovsprøves. Det ble kommentert at når det gjelder forskning, har man en annen politikk som går mer mot behovsprøvd forskning. Det er behov for relevante arenaer for å diskutere disse samsvarsspørsmålene. Det er også behov for anerkjennelse av "generalistkompetanse/erfaringskompetanse" – hvorfor dette er viktig, og hvordan dette kan tas i bruk. Politikken på alle nivåer bør engasjere seg i spørsmålet om nye beslutningsstrukturer. Utdanningsinstitusjoner, næringslivet og organisasjoner som Ungt Entreprenørskap bør involveres. Hovedansvarlige er FoU-aktører og staten.

- Utfordringer/begrensninger: Koble sammen sektorer og system (regionalt + UH), incentiver for UH-systemet og/men forskning skal bygges på næringslivets behov. Det er ikke samsvar mellom regionale behov og modellen for finansiering av universitets-/etter- og videreutdanning – det må statsfinansieres.

Koblingen mellom næringslivet og skolen (barnehagen) må bli bedre. Koblingen må inn i nasjonale rammeplaner for å unngå avhengighet av ildsjeler. Kommunen må vedta lokale planer for å sikre koblingen, og langsiktig finansiering må på plass, f.eks. til Ungt Entreprenørskap. Ansvarlige aktører vil være kommuner, fylkeskommuner og relevante departementer.

- Utfordringer/begrensninger: Avhengighet av ildsjeler.

KULTUR OG SOSIALE AKTIVITETER

Satsing på ildsjeler og frivillige organisasjoner ved å skape en regionalpolitisk tankegang på kulturfeltet med en incentivordning for å satse mer på ildsjeler og frivillige organisasjoner. Det ble i denne forbindelse nevnt at man ønsket "R-en" tilbake i KMD. Regionale fortrinn krever regionale virkemidler for å kunne utnyttes. For å etablere slike initiativer er det viktig med lokal- og regionalpolitisk press. Statlige myndigheter vil være hovedansvarlige i en slik satsing.

- Utfordringer/begrensninger: Den demografiske utviklingen påvirker muligheten til å utvikle kulturtilbudet

Kulturbasert næringsutvikling – identitet og bolyst viser til viktigheten av å anerkjenne og utvikle kulturnæringsbedrifter. Her kreves det kompetanse/ressurser for både kulturarbeid og næringsutvikling, samt å utnytte og ta i bruk økt kulturelt mangfold (innvandring). Det ble også fremholdt som viktig å utnytte fortrinnene i Nord-Norge som den samiske kulturen innebærer. Møteplasser for kulturnæringer er viktig for å støtte utviklingen. Næringshagene som en struktur kan utnyttes bedre. Næringslivet og frivillige organisasjoner bør involveres i arbeidet. Kommuner og fylkeskommuner vil ha ansvaret, men også privat kapital bør investeres.

- Utfordringer/begrensninger: Regionale/lokale virkemidler, utslitte ildsjeler.

Bruke lokale kulturtilbud/fadderordning. Når man starter i ny jobb, blir man ofte innlemmet i en fadderordning. Det ble foreslått at man kan ha fadderordninger for tilflyttere der man viser frem de kulturelle arenaene og f.eks. tar nyttilflyttede med på kafé og viser dem hva som finnes av fritidsaktiviteter.

Kulturskolen er viktig å bevare. Det er viktig å støtte kulturskolene og gi disse forutsigbare vilkår – det bør være lovpålagt å ha kulturskole. Lokal- og regionalpolitisk engasjement vil understøtte utviklingen. Regjeringen og departementet er ansvarlige.

- Utfordringer/begrensninger: Det er ikke lovpålagt å ha kulturskole.

"Det gode liv på landet"/"smått er godt" viser til at dugnadsånden må ivaretas og videreføres. Det er ikke så kult å redde hjembygden, men det kan anses som attraktivt å flytte hjem. En deltaker på workshopen utdypet dette med følgende: "Du går ikke på kino i byen likevel, for du kan gjøre det hver dag, men her på landet kommer alle når det er fest." Mulighetene ligger i det som er annerledes, alternativt, *slow life*, identitet, nærhet til natur og "selvlaget" kultur, deltakelse. Det kan omfatte *branding*-initiativer og egeninnsats. Det kan også handle om å bo flere steder ved å utvikle mulighetene som "deltidsbeboere" i fritidsboliger i lokalsamfunnene gir, jf. hyttefolket i fjellet i Sør-Norge. Nettverkssamfunn, legge til rette for at turister blir deltidsbeboere og deltar i utviklingen av lokalsamfunnet. Funksjonsdeling for ulike steder i regionen er en annen mulighet. Kommunene bør ta ansvar og sørge for at boplikten oppheves.

- Utfordringer/begrensninger: Krever at man har ildsjeler i kommunen, og der de ikke finnes, må det offentlige og private inn og gi støtte ved å skape rammer som kan tiltrekke ildsjeler, kompetanse og lokale kulturinstitusjoner.

Støtte opp om festivaler og arrangementer (events). Det ble fremholdt at utvikling av reiselivsnæringen gjennom organisering av arrangementer og festivaler utløser kulturelle tiltak som lokalbefolkningen nyter godt av. Eksempler på dette er blant annet *Arctic Race of Norway* og *Finnmarksløpet*, *Påskefestivalen* i Kautokeino og *Riddu Riđđu* – som er begivenheter som skaper bolytt og stolthet og er identitet- og aktivitetskapende. Fra små arrangementer til store flaggskipprosjekter. Det bør markedsføres at samisk/kvensk/norsk kultur sameksisterer, noe som gir et unikt potensial for utvikling, f.eks. med henblikk på turistnæringen. Departementet, fylkeskommuner, kommuner, frivillige foreninger og ildsjeler bør involveres og ta ansvar for utviklingen.

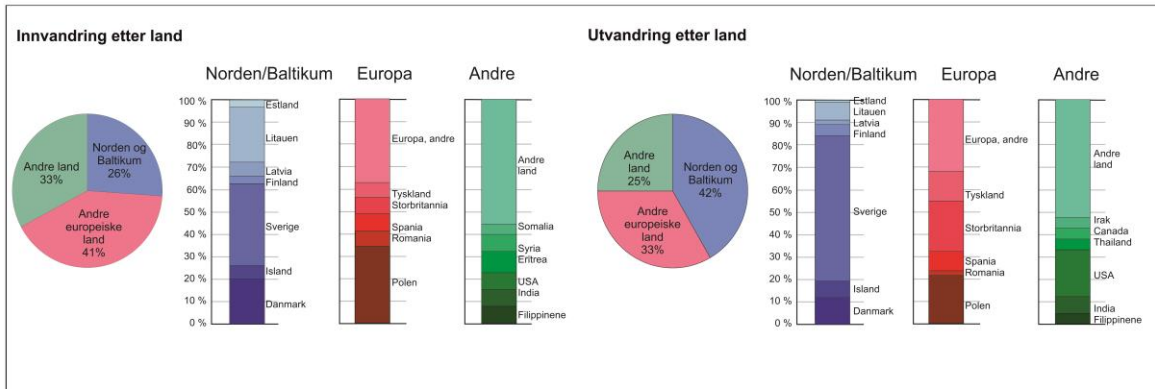
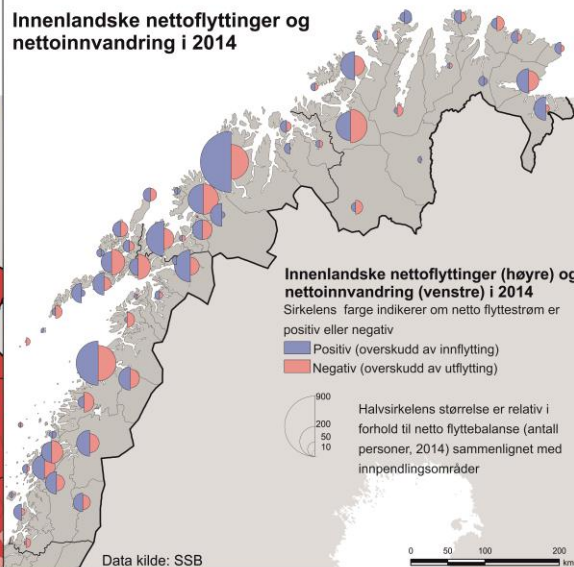
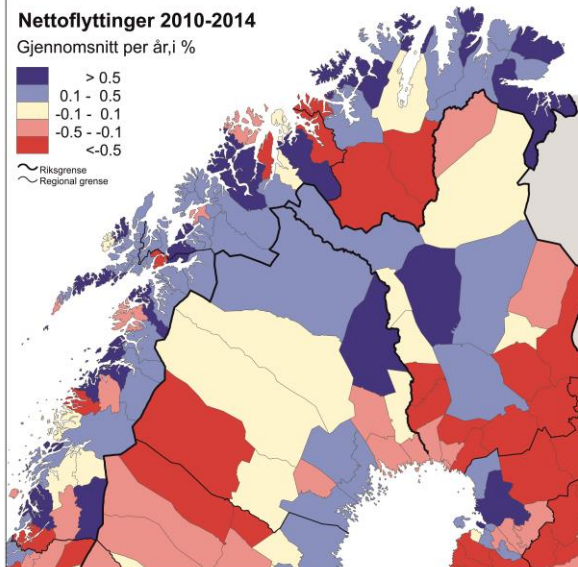
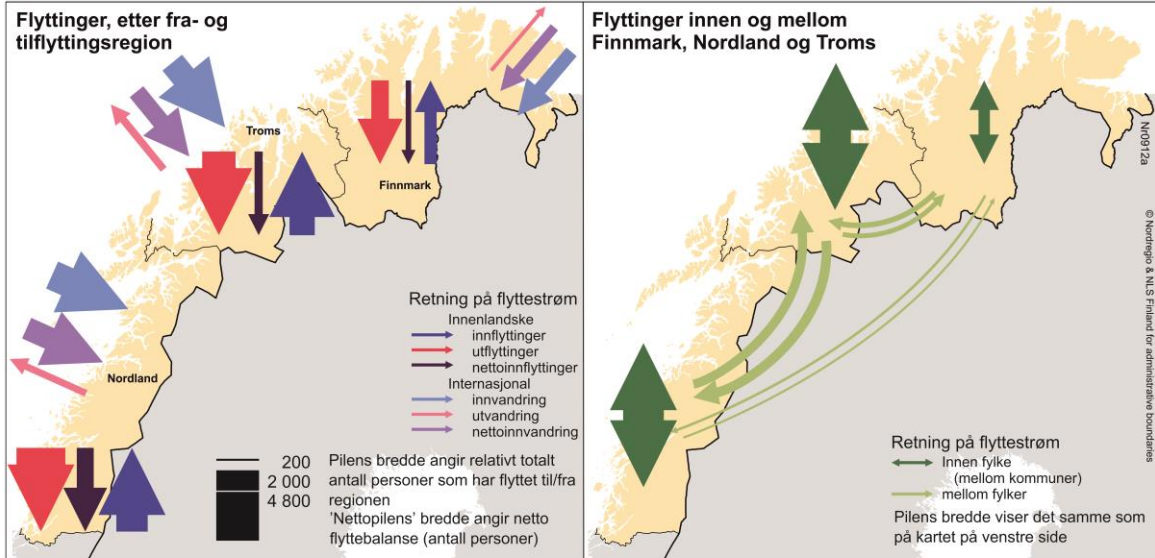
- Utfordringer/begrensninger: Ildsjeler og finansiering.

Mangfoldig idrettstilbud innebærer at man sørger for at det er anlegg og områder for idrett i lokalsamfunnene. Fylkeskommuner, kommuner, departementet, frivillige organisasjoner og ildsjeler bør involveres og ta ansvar for å sikre et allsidig idrettstilbud.

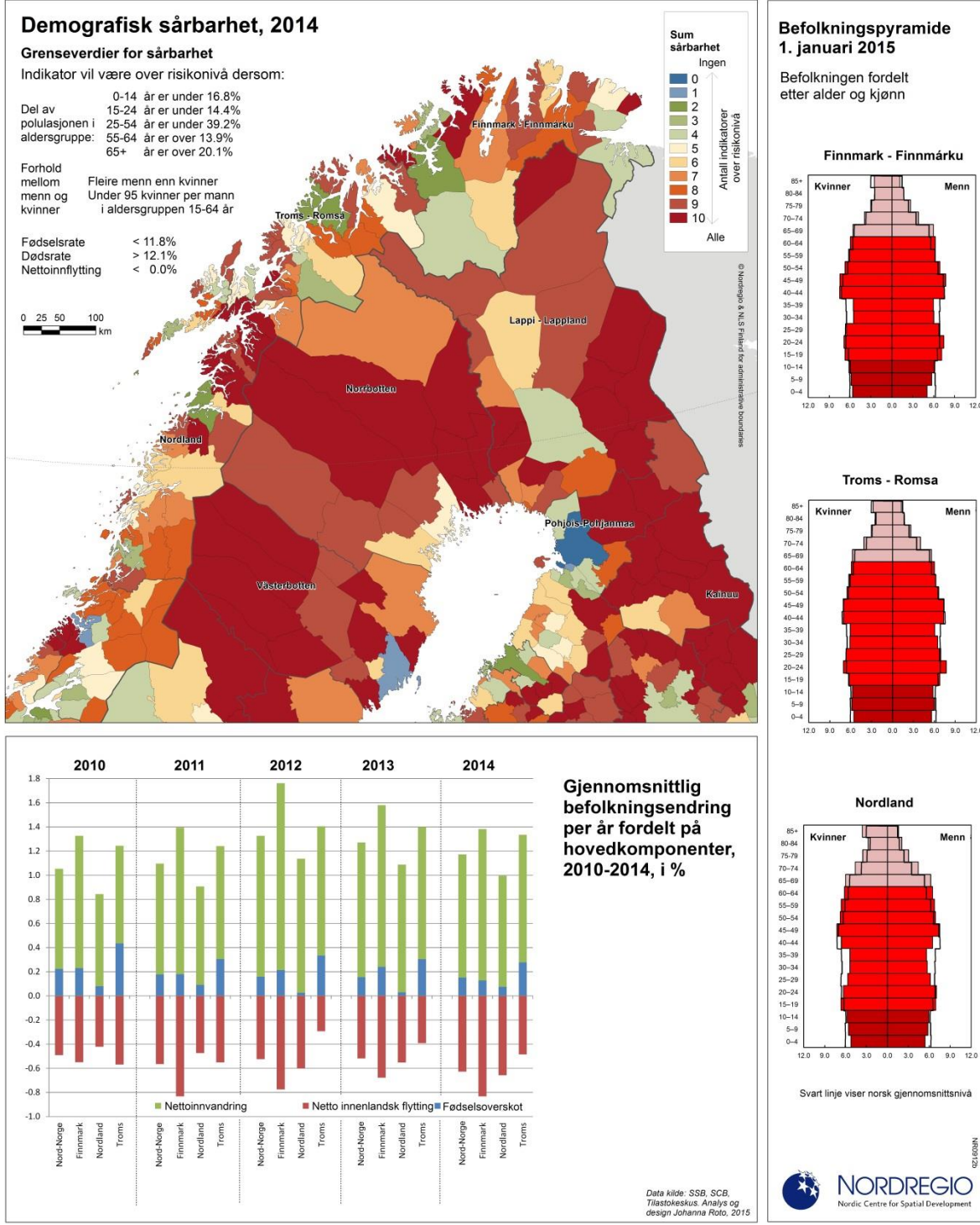
- Utfordringer/begrensninger: Ildsjeler og finansiering.

Flyttinger i 2014

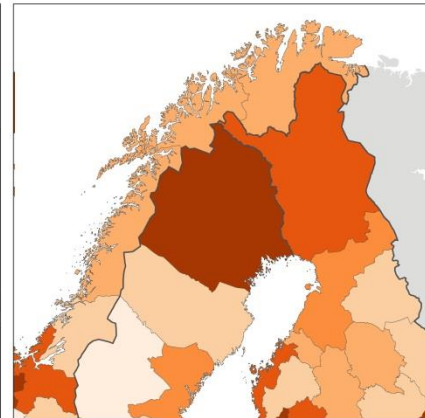
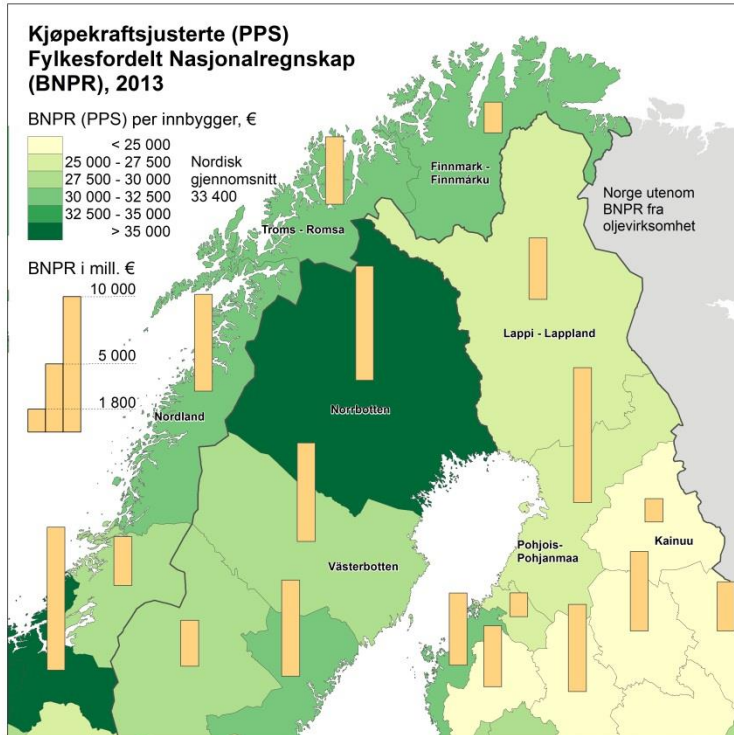

Demografisk sårbarhet

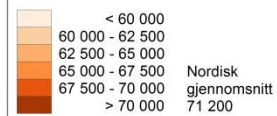

Nasjonalregnskap etter region

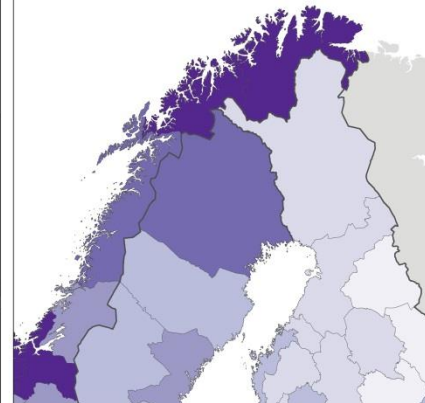
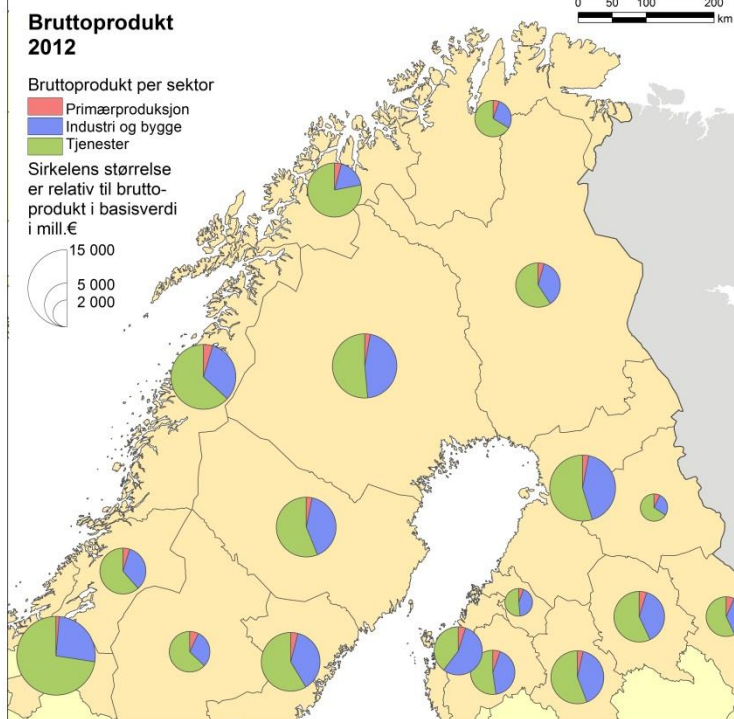

Produksjon 2013

BNPR per sysselsatt, €

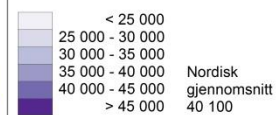

Norge utenom BNPR fra oljevirksomhet

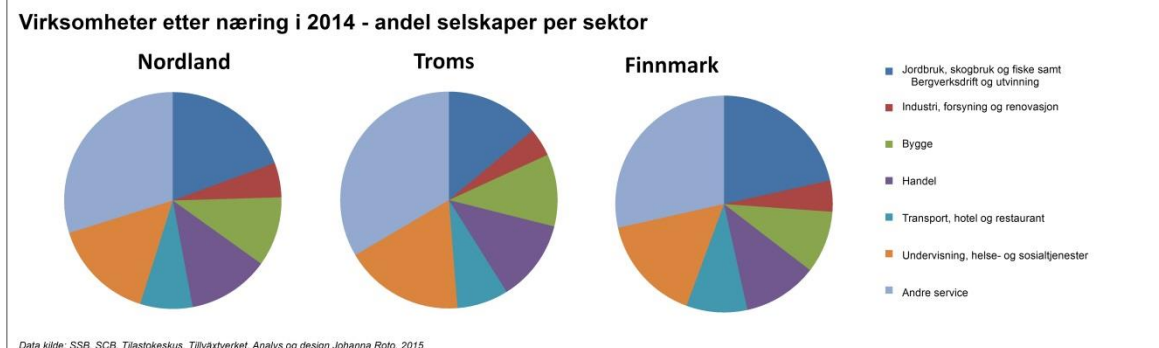
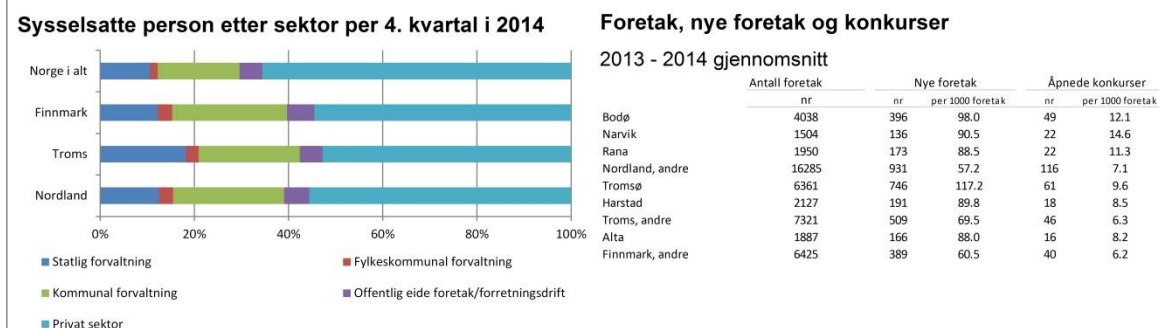
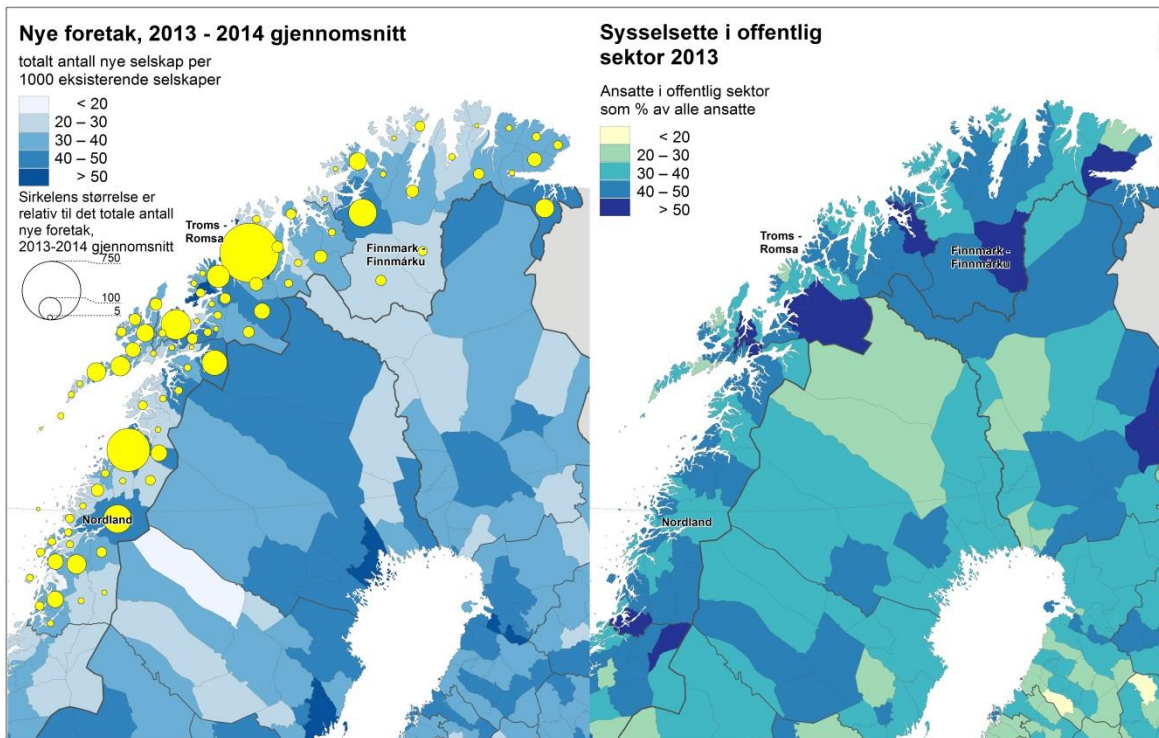
Bruttoprodukt 2012

Bruttoprodukt per innbygger, €

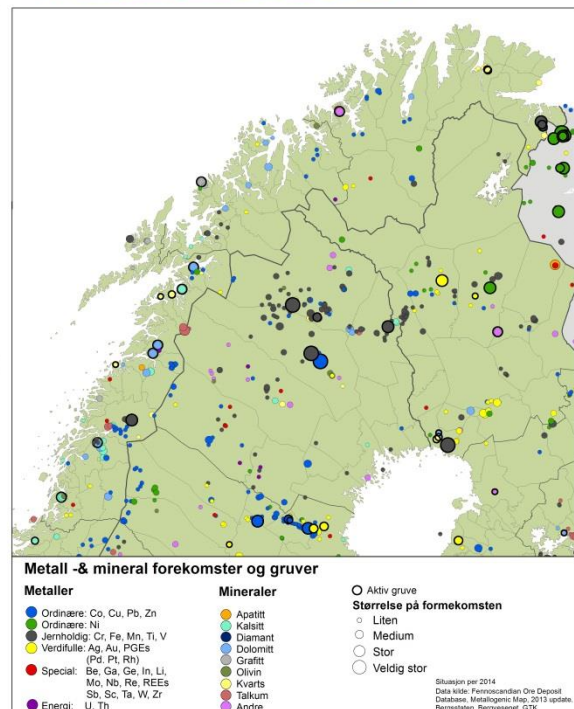
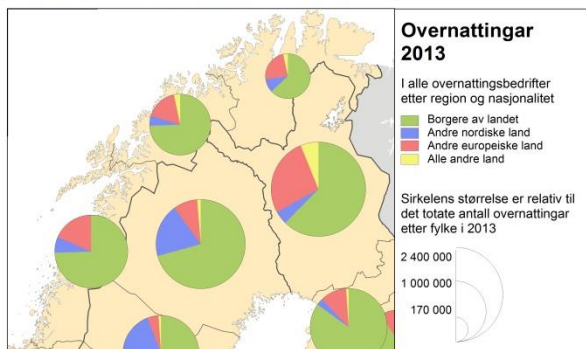
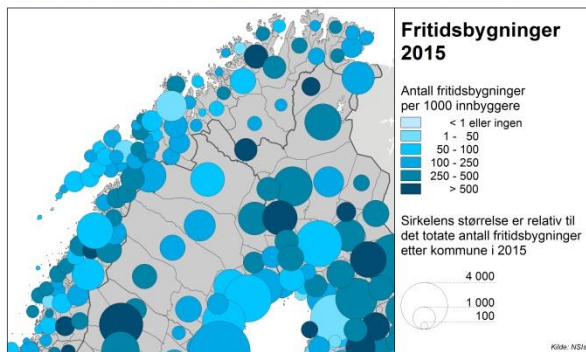
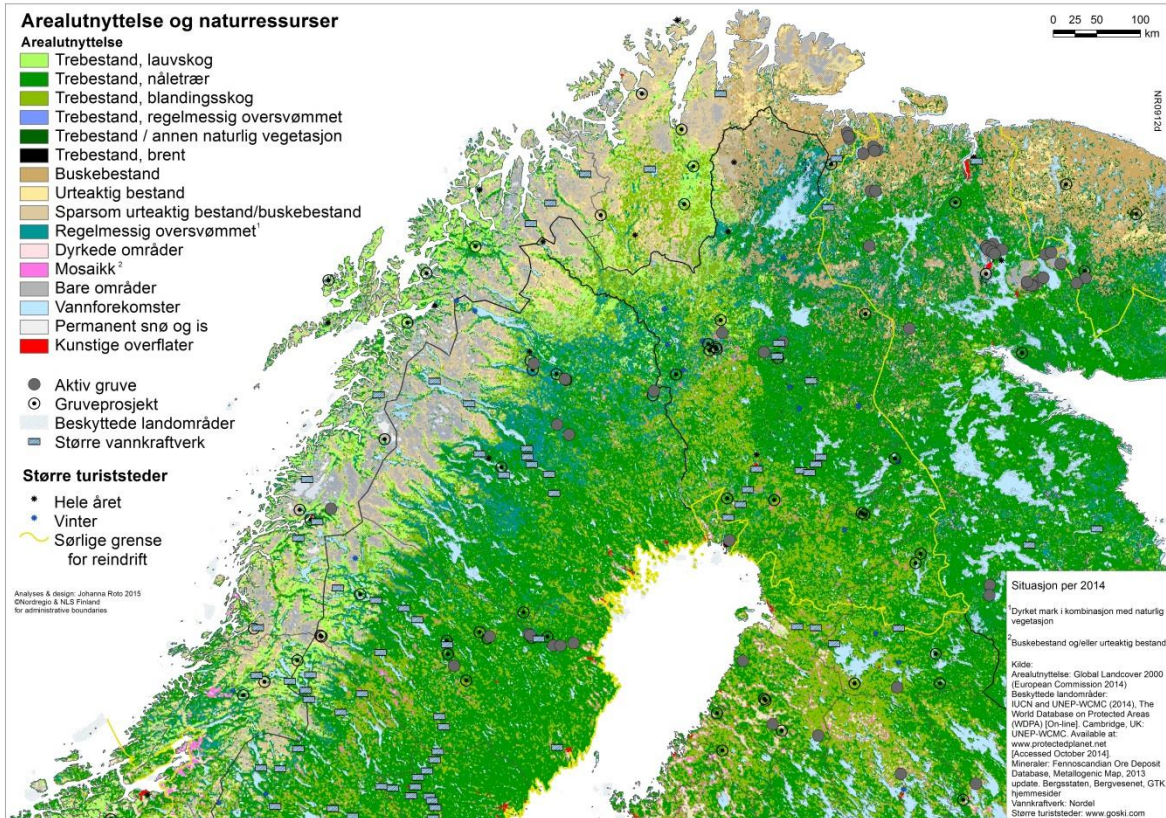
Data kilde: SSB, SCB, Tiistokeskus, Analys og design Johanna Roto, 2015

Foretak & Arbeidsmarked

Naturressurser & Reiseliv

BILAG

Deltagerliste/gruppeinndeling

*Framtidens utvikling i Nord-Norge: Foresight workshop for bærekraftig regional utvikling
mandag 19. oktober 2015*

Gruppe 1

Kirsten Hasvoll	Nordland fylkeskommune
Lisbeth Nylund	Kommunal- og Moderniseringsdepartementet
Marthe Svensson	Troms fylkeskommune
Randi Gj. Vorren	Ungt Entreprenørskap Finnmark
Seija Risten Somby	Samisk Høgskole

Gruppe 2

Camilla Bjørn	Troms fylkeskommune
Hilde C.J. Mietinen	Finnmark fylkeskommune
Hildegunn Heinum	Same- og minoritets politisk avdeling, KMD
Mari Helenedatter Aarbakke	KUN senter for kunnskap og likestilling
Nils Runar Hætta	Kautokeino kommune

Gruppe 3

Bente O. Husby	Hasvik kommune
Eva Steen Jenssen	Finnmark fylkeskommune
Johan Strömngren	Samisk Høgskole
Katja Pettersen	Nordnorsk Reiseliv AS
Wenche Kjæmpenes	Universitetet i Tromsø, Finnmarksfakultetet